

УДК: 37.01

ІРИНА ЯНКОВИЧ, аспірант
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, МОН України
Адреса: вул. М. Кривоноса 2, м. Тернопіль, 46027, Україна
E-mail: yankov_ira1991@mail.ru

ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПОЛЬЩІ Й УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Здійснено порівняльний аналіз теоретичних засад і практики реалізації виховних технологій у педагогіці Польщі й України. Наведено підходи польських і українських науковців до трактування основних понять. З'ясовано, що в українській педагогічній науці виховна технологія трактується як виховна система, складовими якої є цілі, зміст технології, процесуальний компонент (форми, методи, засоби взаємодії вихователя й вихованців), діагностичний інструментарій та результат, який відповідає визначеній меті. Вона також трактується як новітній виховний засіб, як проект (модель) виховного процесу, як галузь наукового знання та як будь-яка виховна інновація. У польській педагогічній науці виховна технологія трактується як стратегія виховання. Описано три стратегії виховання: стратегія формування, пошукова й відкрита стратегії. Встановлено, що в польській і українській педагогічній науці технологія виховання вважається ширшим поняттям, ніж метод та методика. Технологія виховання трактується як галузь наукового знання про процес, засади, техніки, методи і засоби виховання, а також про ті умови його ефективності, які забезпечують виховну майстерність. Визначено основні критерії виховних технологій, якими є діагностичність, алгоритмічність, відтворюваність, системність, ефективність. Показано значення педагогічної діагностики для розвитку виховних технологій. З'ясовано причини слабого розвитку виховних технологій в умовах сьогодення: недостатня відповідність критерію діагностичності, інтуїтивний підхід до вирішення проблем виховання, складність їх вирішення. Виявлено перспективи генезису технологічного підходу і використання його позитивних ідей у сучасному освітньо-виховному просторі.

Ключові слова: виховна технологія, технологія виховання, стратегія виховання, виховна система, критерії виховних технологій, педагогічна діагностика, освітня технологія, педагогічна наука Польщі й України.

ВСТУП

Виховання дітей та молоді є одним з найскладніших процесів людської діяльності. На його розвиток впливають багато суспільно-політичних, економічних, освітніх чинників, що ускладнює досягнення запланованих результатів виховної роботи педагога з вихованцем. Ще в епоху Відродження класики педагогіки виявили, що вихованість людини є важливішою якістю, ніж освіченість, оскільки людина освічена, але не вихована, – це те саме, що золоте кільце в носі свині [2]. Отже, стратегічним завданням кожної держави є створення освітньо-виховної концепції, яка б сприяла ефективності організації виховних процесів у закладах освіти.

Однією з актуальних проблем виховання є застосування технологій та методів реалізації виховного процесу. Проте на сучасному етапі трактування цих понять у

вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії та практиці дещо відрізняється. Водночас є суттєва різниця у видах виховних технологій, які реалізуються у навчальних закладах України та зарубіжних держав. Їх порівняльний аналіз може сприяти виявленню перспектив використання позитивних ідей зарубіжного досвіду у сучасному освітньо-виховному просторі України. Доцільно розглянути виховні технології навчальних закладів Польщі й України, оскільки ці держави мають спільні історичні корені, близьке географічне положення, і для них є вкрай важливими виховні проблеми. У кожній з країн збільшується кількість дітей, залежних від психоактивних речовин, мають місце загрозливі явища у молодіжному середовищі (агресія, байдужість). Отже, актуальним завданням закладів освіти є вибір технологій для досягнення виховних цілей.

Терміни «технологія виховання» і «методи виховання» трактуються у дослідженнях як польських (К. Конажевський, М. Новак [7], А. Пашкевіч [9], А. де Тхоржевський [10]), так і вітчизняних науковців (І. Бех, А. Макаренко, С. Сисоєва [4] тощо). Технології виховного процесу описані у низці підручників та посібників, авторами яких є Л. Кацинська [3], А. Кіктенко, М. Кривко [3], О. Любарська, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехота, Л. Романишина [6], І. Смолюк, Г. Сорока, О. Янкович [6]. Освітні та виховні технології зокрема є предметом численних досліджень таких російських учених, як В. Гузєєв, М. Кларін, Г. Селевко [5] та ін. Проте виховні технології закладів освіти, зокрема педагогічних ВНЗ, як польськими, так і вітчизняними ученими висвітлені недостатньо. Недостатньо обґрунтовані й теоретичні засади виховних технологічних процесів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – обґрунтувати теоретичні засади виховних технологій педагогічної теорії і практики Польщі й України та визначити перспективи використання позитивних ідей польського досвіду у сучасному освітньо-виховному просторі України.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять теорія пізнання з її діалектичними принципами взаємозв'язку та взаємозумовленості закономірностей і явищ об'єктивної дійсності; основні положення системного, діяльнісного, компетентнісного, праксеологічного, гуманістичного підходів, вимогам яких відповідає виховна технологія; теорія інтеріоризації, на основі якої формується алгоритмізація дій як необхідна ознака педагогічної й виховної технології. Теоретичну основу дослідження становлять також ідеї Д. Алфімова, М. Новака, А. Пашкевич, Г. Селевко, О. Янкович про сутність виховних технологій як виховних систем та стратегій виховання.

У процесі дослідження використано такі методи:

– пошуково-бібліографічний, за допомогою якого здійснено систематизацію бібліотечних каталогів, друкованих джерел з проблем понятійного апарату та структури виховних технологій;

– зіставно-порівняльний аналіз літературних джерел, завдяки яким здійснено вивчення досліджуваної проблеми, зроблено порівняння трактувань, структури та функцій освітніх (виховних) технологій у зарубіжній та вітчизняній педагогіці;

– інтерпретаційно-аналітичний, що передбачав інтерпретацію, порівняння, систематизацію фактів наукової літератури та їх узагальнення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В українській педагогічній науці немає однозначного тлумачення терміна освітня (виховна) технологія. Відомо понад 300 визначень цього поняття. Виховна технологія розглядається як складова педагогічної, а та, у свою чергу, є вужчим поняттям, ніж освітня. На думку таких учених, як Л. Буркова, О. Пехота, Л. Романишина,

О. Янкович, освітня технологія відображає стратегію розвитку освіти, а педагогічна – втілює тактику її реалізації. Головними критеріями освітніх (виховних) технологій є діагностичність, алгоритмічність, відтворюваність, системність, ефективність тощо [4, с. 32]. Відповідно до підходів щодо визначення терміна «освітня технологія», виховну технологію можна трактувати як виховну систему, складовими якої є цілі, зміст технології, процесуальний компонент (форми, методи, засоби взаємодії вихователя й вихованців), діагностичний інструментарій та результат, що відповідає визначеній меті. Її також трактують як новітній виховний засіб, як проект (модель) виховного процесу, як галузь наукового знання, як будь-яку виховну інновацію [6]. Так, український науковець Д. Алфімов стверджує, що технологія виховання – це строго обґрунтована система педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, націленість на вирішення конкретного виховного завдання. Кожне завдання має адекватну технологію виховання. Зміна завдання веде до зміни технології [1].

Учені зазначають, що виховна технологія – це оптимально доцільна послідовність підходів у роботі з учнями. Найвідомішими виховними технологіями закладів освіти є особистісно-орієнтоване виховання (І. Бех), технології формування дитячого колективу (А. Лутошкін, А. Макаренко, Є. Степанов), колективне творче виховання (І. Іванов) тощо.

В українській педагогічній науці розрізняють технології ширші (на рівні держави, зокрема її освітньо-виховної концепції) і вузчі (на рівні освітнього закладу чи окремого класного колективу). Російський учений Г. Селевко диференціює аж чотири рівні (ієрархічні класи) педагогічних технологій: метатехнології (соціально-політичний рівень); галузеві макротехнології (загальнопедагогічний та загальнометодичний рівень); модульно-локальні мезотехнології (вузькометодичний рівень); мікротехнології (контактно-особистісний рівень) [5, с. 63].

Отже, виховну стратегію держави можна вважати виховною метатехнологією, а виховну стратегію навчального закладу – макротехнологією. У педагогічній теорії та практиці України на сучасному етапі є розвиненими мезовиховні технології (технології навчальних закладів), наприклад формування колективу класу, виховання духовності, здоров'язбережувальні й здоров'яформувальні технології, самовиховання школярів тощо.

Необхідно зазначити, що в українській педагогіці існують «виховні технології» (ширше поняття) і «технології виховання» (вужче поняття). Такої диференціації немає у педагогіці зарубіжних держав.

У педагогічній теорії та практиці Польщі термін «технологія виховання» є менш поширеним, ніж в українській. Він зазвичай розглядається як виховна стратегія. Польський учений М. Новак, спираючись на підходи К. Конажевського, термін «технологія виховання» трактує як педагогічне проектування – планування змін у вихованцеві у процесі виховання відповідно до визначених цілей [7, с. 449]. Проте зазначає, що деякі теоретики виховання тлумачать це поняття ширше. Так, А. де Тхоржевський визначає цю дефініцію як реалізацію головних ідей, що впливають з теорії виховання [10, с. 156]. У такому розумінні технологія виховання є ширшим поняттям, ніж метод чи методика, з чим погоджується А. Пашкевич. Польська дослідниця вважає, що технологія виховання визначає наукові засади мистецтва виховання людини, тобто це галузь наукового знання про процес, засади, техніки, методи і засоби виховання, а також про ті умови його ефективності, які забезпечують виховну майстерність [9, с. 22]. Фактично, це визначення співпадає з трактуваннями терміна «технологія виховання» українськими ученими, за якими виховна технологія – строго обґрунтована система педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, націленість на досягнення мети [1].

Технологія як стратегія виховання у польській педагогіці часто інтерпретується і розуміється двояко – як загальні засади виховного процесу, обґрунтовані на основі концепції виховання та як взаємодія вчителів і учнів, пов'язана з реалізацією провідної ідеї процесу виховання [7, с. 451].

Польські дослідники вважають, що існує три стратегії виховання: стратегія формування, пошукова й відкрита стратегії. Перша стратегія спирається на традиційні концепції виховання, у яких акцентується увага на безпосередньому й опосередкованому впливі на вихованця. Вихователі і батьки, займаючи активну позицію, передають дітям виховні традиції.

Друга стратегія – це «перебування з вихованцем». Вона спирається на концепції, що організовують виховні впливи, і передбачає проведення діалогів між вихованцем і вихователем. При цьому вихованцеві надається можливість вибору і реалізації змін. Мета таких впливів – досягнення глибших знань, кращого розуміння себе і навколишнього світу, ефективнішої діяльності.

Відкрита стратегія передбачає, що потрібно не полишати вихованця на самого себе, докладати взаємних зусиль, щоб уникнути поразок, співпрацювати в досягненні компромісу, відходити від покарань та заохочень і поступово супроводжувати вихованця до досягнення успіху в тому виді діяльності, який він сам вибрав, максимально залучати обох партнерів до підведення підсумків виховного процесу [7, с. 451–452].

Отже, у педагогічній теорії та практиці Польщі виховна технологія – це стратегія виховання (в українській педагогічній науці стратегія виховання – це ще й мета- і макротехнології), у якій передбачені форми, методи й засоби взаємодії вихователів та вихованців. Навіть у визначенні технології як стратегії закладена співпраця батьків, учителів та учнів, акцентується увага на необхідності досягнення дитиною успіху. Проте моделі формування певних виховних якостей учнів (мезотехнології) польськими вченими трактуються як методики. Окрім того, увага акцентується на техніках (методах) мозкового штурму, груповій роботі тощо, які можуть бути складовими технологій.

Одним з провідних критеріїв педагогічної (виховної) технології українські вчені О. Пехота, Г. Сазоненко, С. Сисоева та інші вважають діагностичність. За допомогою методів педагогічної діагностики (спостереження, анкетування, тестування, експертних оцінок тощо) педагоги визначають, чи відповідає результат визначеній меті технології. Проте педагогічна діагностика на сучасному етапі добре розвинена у навчальній діяльності (контролі знань). Що стосується виховання, то діагностика сформованості певних якостей особистості чи згуртованості колективу розвинена недостатньо. Це одна з причин того, що в українській педагогічній науці час від часу саме існування виховних технологій ставиться під сумнів. Проте в польській і українській педагогіці розвитку педагогічної діагностики приділяється суттєва увага. У навчально-методичній літературі описано різноманітні методики, скориставшись якими можна визначити стан виховної роботи у закладі освіти. Аналіз нормативних документів про класне керівництво в обох державах дає підстави стверджувати, що в загальноосвітніх закладах Польщі більше уваги приділяється діагностиці й терапії в діяльності вихователя. Класний керівник є і вихователем, і радником, і опікуном.

В українській педагогічній науці є більш розвиненими виховні мезотехнології, зокрема колективних творчих справ, формування колективу класу тощо [6]. Проте, незважаючи на відсутність таких технологій у педагогіці Польщі, учні разом з батьками й учителями реалізують соціально-значущі проекти у співдружності дітей та дорослих.

Аналіз наукової літератури України дає підстави стверджувати, що темпи розвитку виховних технологій на сучасному етапі значно повільніші, ніж інформаційно-комунікаційних чи навчальних [6]. Така ж проблема існує у Польщі.

Окрім недостатньої відповідності критерію діагностичності, однією з причин слабого розвитку виховних технологій українські вчені називають інтуїтивний підхід до вирішення проблем виховання, складність їх вирішення. Так, на цьому акцентує увагу вчений Д. Алфімов, який зазначив: «Сучасна педагогічна теорія «дозріла» для технологічного підходу у вихованні, визнає його раціоналізм і доцільність, проте до розробки технології виховання, спираючись на яку кожен педагог зміг би сформувати ідеальну особистість, їй ще далеко. Проблема не тільки в тому, що більшість педагогів ще не відійшла від інтуїтивного вирішення виховних завдань, а й у складності процесу виховання. На відміну від виробничих процесів, які мають послідовні операції, у виховному процесі якості особистості формуються не послідовно, а комплексно. Не можна сформувати особистість зусиллями різних вихователів, які володіють окремими «технологічними операціями». Особистість може створити тільки особистість. Тому вихователь, спираючись на загальну технологію, повинен вести виховний процес з початку і до кінця. Звісно, при цьому він завжди буде проявляти індивідуальну майстерність» [1].

Отже, перспективами подальшого розвитку технологізації освіти є обґрунтування нових виховних технологій як виховних систем чи як взаємодії вчителів і учнів, пов'язаної з реалізацією провідної ідеї процесу виховання; розвиток педагогічної діагностики, яка дає змогу виміряти відповідність результату визначеній меті.

ВИСНОВКИ

Одним з ефективних шляхів кардинального поліпшення виховної роботи у закладах освіти є реалізація виховних технологій. Існує суттєва різниця у трактуванні цього поняття у педагогіці Польщі й України. В українській педагогічній науці термін «виховна технологія» трактується як:

- виховна система, складовими якої є мета, зміст технології, процесуальний компонент, результат;
- проект (модель) виховного процесу, у якому передбачено відповідність результату визначеній меті;
- будь-яка інновація у вихованні.

У польській педагогіці технологія виховання – це передусім виховна стратегія, яка розуміється двояко: як засади виховного процесу, обґрунтовані на основі концепції виховання, і як взаємодія вчителів і учнів, пов'язана з реалізацією провідної ідеї процесу виховання.

Перспективами генезису виховної технології в Україні та Польщі є розвиток діагностичного інструментарію для перевірки відповідності результату визначеним цілям технологій; обґрунтування нових виховних технологій для розвитку учнівського колективу та формування виховних якостей школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алфімов Д. В. Структурно-змістовний контент поняття технології [Електронний ресурс] / Д. В. Алфімов // Науковий вісник Донбасу : електронне наукове видання. – № 3 (15). – 2011. – Режим доступу: <<http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11advkpt.pdf>>
2. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. В 2 т. / Я. А. Коменский [Под ред. А. И. Пискунова и др.]. – Т. 1. – М., 1982. – С. 298.

3. Кацинська Л. Л. Технології виховного процесу / Л. Л. Кацинська, М. П. Кривко. – Рівне, 1997. – 94 с.
4. Перспективні освітні технології: наук.-метод. посібник / [за ред. Г. С. Сазоненко]. – К. : Гопак, 2000. – С. 32.
5. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. / Г. К. Селевко. – Т. 2. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – С. 63.
6. Янкович О. І. Освітні технології у короткому викладі / О. І. Янкович, Л. М. Романишина, М. М. Бойко та ін. – Тернопіль : Астон, 2013. – 160 с.
7. Nowak M. Teorie i koncepcje wychowania / Marian Nowak. – Warszawa : Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008. – С. 449–452.
8. Pankowska D. Pedagogika dla nauczycieli w praktyce : Materiały metodyczne / Dorota Pankowska. – Kraków : «Impuls», 2008. – 260 s.
9. Paszkiewicz A. Technologia wychowania / Angelika Paszkiewicz. – Białostok : Trans Humana, 2001. – S. 22.
10. Tchorzewski A. Metodologiczne i dydaktyczne problemy teorii wychowania w procesie kształcenia nauczycieli / A. de Tchorzewski // Wybrane problemy modernizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego. Prace Komisji Pedagogiki i Psychologii. – z. XI. – Warszawa : Państw. Wydawn. Nauk, 1987. – S. 151–159.